

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXVII (2019).
Книжка / Issue 1

СПИСАНИЕ „ЕПОХИ“ И ПРОУЧВАНИЯТА ПО НОВА БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

Калчо К. КАЛЧЕВ

EPOHI [EPOCHS] SCHOLARLY JOURNAL AND THE RESEARCHES IN NEW BULGARIAN HISTORY

Kalcho K. KALCHEV

Abstract: The article examines the publications in New Bulgarian History (1878–1944) on the pages of Epohi journal throughout the years. Different problems concerning that period of Bulgarian history are discussed as well as the authors working in that field of history are mentioned. The author concludes that during the first 7 years of the journal there were more articles devoted to New Bulgarian history compared to the recent years. There was a whole issue of the journal devoted to Stefan Stambolov in 1994 as it was the year when the 140th anniversary of his birth was celebrated.

Key words: Journal Epohi, New Bulgarian History, Stefan Stambolov, Historiography.

Нямам честта да познавам докторанта Стела Асенова, която е публикувала в сп. „Издател“ в първия брой на 2011 г. свои наблюдения и изводи и за „историческото списание“ „Епохи“ в рамките на една по-широкообхватна тема за научната периодика във Велико Търново след 1989 г. Ала не мога да не изразя задоволство от трезвия и аналитичен поглед на авторката върху изданието, чийто четвъртвековен юбилей приключи в края на 2017 г. Ст. Асенова назовава „Епохи“ – „пример за съчетаване на исторически и книжовни ценности“. Ако това обобщение е било валидно в края на 2010 – началото на 2011 г., понастоящем липсват по-сериозни основания то да бъде съществено коригирано. Защото само по-себе си „оцеляването“ на провинциалното наше списание с що-годе запазена своя физиономия е критерий за една добра работа на неговите редакционни колегии през годините. А „Епохи“ неведнъж е бил на прага на колапса, но до exitus letalis не се е стигало, благодарение и на проявената отзивчивост от страна на ръководните факултетни и университетски ръководства, но най-вече на енергията и настъпателността на двамата му главни редактори добруджанците Йордан Андреев и Валентин Спиридонов. И като доценти, а след това и като професори, чрез сериозното, зряло академично отношение към издателската практика, те не позволиха на списанието да се „изчезне съвсем“ от научния небосклон. До каква степен те са срещали разбирането и съдействието на научните секретари и на членовете на редколегиите, както и на административните отговорни лица – не е моя задача да оценявам.

Целта ми е значително по-скромна: да изкажа свои виждания за публикациите по нова българска история (1878–1944 г.) по страниците през различните години, както и някои съображения по баланса и съотношението на материалите по различните основни и специални исторически дисциплини.

Обобщаващият поглед показва, че около 90 от публикациите интерпретират следосвобожденската епоха до историческата дата 9 септ. 1944 г., и че в първите 7 години активността на „пишещите братя“ по тази епоха и отзивчивостта на редакционната колегия са били по-големи. Тогава по страниците на списанието намират прием 36 статии и съобщения с различен обем, като една цяла книжка (1994 г., кн 1) дава място на 10 материала за Стефан Стамболов. Това ще остане прецедент, както ще бъдат прецедентни книжките от по-късно време, посветени тотално на етнологията, или на заслужили към каузата на факултета преподаватели от близкото минало (проф. Златозара Гочева, проф. Велизар Велков и др.). Констатирам това без нюанси на обида или ревност, защото самият аз съм възпитаник на тези учени и ги оценявам изключително високо преди всичко като личности. Намирам обаче, че същото отношение би следвало да се прояви и към дългогодишния доайен на историческата гилдия проф. Петър Ст. Горанов (1926–2011 г.), тъй като книжка 2 от 2012 г. с тематичната разнопосочност чувствително се отклонява от научния кръг на интересите на покойния. Една редакционна уговорка в самото начало на книжката в значителна степен би подсказала на бъдещия читател, че зачитаме паметта на някогашния преподавател по възрожденска, по нова и най-нова българска история. Не трябва ли същият подход да се прилага и когато честваме някаква кръгла годишнина на учени и преподаватели като Петър Тодоров, Георги Плетнъв, Иван Стоянов? Още повече, че имената и на тримата са тясно свързани с биографията на „Епохи“. Не ще и дума, че това с пълна сила важи за култовото име „Йордан К. Андреев“ – за мен лично това е човекът от когото пръв узнах за идеята да се учредява такова списание, което по същество ще играе ролята на все по-трудно издаваните „Трудове на ВТУ“. А Петър Тодоров пък е авторът, който най-дълго очаква да види на бял свят студията си за добруджанската нелегална националноосвободителна автономистка организация от 1919–1923 г.

Прави впечатление, че още с първите си броеве през първата издателска година новото списание се легитимира пред света, освен с наши автори като главния редактор Йордан Андреев и неговия заместник Христо Глушков, като Минчо Минчев, Николай Колев, Георги Плетнъв и Иван Стоянов, още и от „външни“ автори като Жан Нузий (Франция), Димитър Сирков, Стамен Михайлов, Николай Даскалов, Николай Кочев, Желязко Стоянов, Антонина Кузманова, Йордан Алексиев, Георги Атанасов, Христо Харитонов – всеки от тях с утвърдени вече позиции в науката. Над всички с откроява мощната фигура на винаги отзивчивия към нуждите на Историческия факултет във В.Търново, ученият с изключителна добросъвестност и достойнство в науката, академик Мито Ц. Исусов (1828–1999 г.) доскорошен директор на Института по история при БАН. Сред тяхното обкръжение се проявяват като автори и по-късно утвърдилите се като надеждни учени Иван Тодоров, Рая Заимова, Николай Проданов, Пламен Павлов, Велико Лечев, Милко Палангурски, Милен Михов, Сашо Марков, Росина Костова, Иван Русев... И сякаш за да се докаже пред света, че в „историческото списание“ (както е надписът под заглавието!) има място и за „братята-географи“, които имат какво да кажат на историческата гилдия, думата се дава и на учени като Марин Деведжиев и Васил Дойков. От украинските учени пръв взема думата Сергей Ю. Страшнюк, а от Руската федерация това е Алла Намазова.

Проблематиката, не само през първата годишнина, е изключително интересна и тласка към размисъл. Няма как да не размишляваш върху „Съветският хегемонизъм и държавният суверенитет на България“ (Мито Исусов) или върху „Държавният суверенитет на България от Париж 1919 до Париж 1947 г.“ (Димитър Сирков). Няма как да не провокира мисленето „На какво разчиташе Русия създавайки Санстефанска България?“ (Христо Глушков) и изнесеното за Никола Петков от Минчо Минчев в кн. 1 и кн. 3–4. Разкрепостеност на мисленето и иновативност в идеите отличават всички публикации, дори онези, в които се проявява духът на рецензии и отзиви.

Тези атрибутивни характеристики са в пълна сила и за „Създаването на Българския младежки земеделски съюз“ (В. Лечев) и за „Първият държавен съд“ (М. Палангурски), да не говорим

за „Георги Димитров и разпускането на Третия интернационал“, където Мито Исусов за пръв път цитира неиздаденият още „Дневник“ на доскорошния наш „вожд и учител“ и доказва, че за демонтаж на Коминтерна започва да се мисли от СССР още през 1941 г. И сякаш, за да се докаже, че в историческата периодика има място и за забавното можем да прочетем и за любовните истории в дворците на цар Самуил (Й. Андреев), и за секса и обществото на православните славяни (Б. Николова), както и за алкохола и дипломатията (Д. Сирков). – Ето защо първата годишнина на великотърновското ново историческо списание трябва да се оцени като изключително успешна, макар авторите пишещи само по нова българска история да са само 7, при условие че тук включим спомените и размислите на Марин Деведжиев (М. Исусов, Д. Сирков, Хр. Глушков, М. Минчев, В. Лечев, М. Палангурски).

През втората годишнина не без основание цялата първа книжка е посветена на 150-годишнината от рождението на големия български държавник и политик, ознаменуващо открито пред света идеалите на българската нация, Стефан Николов Стамболов (1854–1895 г.). Тук се открояват автори като софийските изследователи като Андрей Пантев, Константин Косев и Илчо Димитров, но техни равностойни партньори са колегите от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ като Петър Горанов, споделящ свои размисли за Стамболов и проблемът за националното обединение, Иван Стоянов разглеждащ дейността на бележития български политик по време на режима на пълномощията, Петко Ст. Петков, излагащ свои съждения за управлението на Стамболов и Православната църква, интересната съпоставка, която прави Радослав Мишев между нашия държавник и Ото фон Бисмарк.

Изложените преди два абзаца атрибутивни характеристики за първите публикации са характерни и за статиите на Емануил Емануилов, на Тодор Мишев и Мария Василева и Димитър Тюлеков. Последният като наш колега от Благоевград постави „пръст в раната“, когато разгледа унищожаването на литературата с научно-патриотично съдържание в Пиринска Македония през 1944–1945 г. Изключително високо като научна стойност стои и изследването на Николай Поппетров за основните политически потоци в българското общество през 1918–1944 г.

Списъкът от автори с нови публикации (освен споменатите Петър Тодоров, посветил сега вниманието си на 55-годишнината от връщането на Южна Добруджа на България, на Велико Лечев, разглеждащ създаването на младежкия Демократически съговор (1923–1924 г.) и Милко Палангурски, интерпретиращ Фирмилиановия въпрос и кабинетът на Т. Иванчов – В. Радославов), през 1995 г. се обогатява с нови имена – бивши възпитаници на ВТУ. Това са Тодор Галунов, анализиращ поземлената собственост и законодателството на БЗНС (1920–1923 г.), Йорданка Гешева, която като научен сътрудник в Института за история запознава читателите с проблемите и задачите решавани от Великите народни събрания от 1879 до 1911 г. А Станка Георгиева – преподавател в Силистренския филиал на Русенския университет – ни запознава с интересни данни от участието на Дора Габе като пратеничка на Добруджанската организация на конгреси в Париж и Лондон.

През четвъртата годишнина като най-интересни из областта на новата българска история се явяват съображенията на вече познатата Алла Намазова за мястото на Кобургготската династия в българската история и обобщенията на Симеон Симеонов за проведената във ВТУ научна конференция за българското Съединение. Макар че през 1996 г. се навършваше половин век от провъзгласяването на България за „Народна република“ и че тогавашните поколения българи бяха замаяни от монархическата пропаганда, сп. „Епохи“ не откликна на ежедневието, но по неговите страници все пак се появи една интересна статия (К. К. Калчев. Републиканската идея в България по време на политическата криза (1886–1887 г.). С нови идеи излязоха пред читателите си все във връзка с отшумялата кампания по Съединението автори като Андрей Андреев, Светла Глушкова, Валентин Спиридонов, и вече познатите Христо Глушков, Петко Ст. Петков, Милен Михов (1996, кн. 4).

Като част от своите някогашни и бъдещи проучвания за славянофилството тогавашният ни – пръв от търновските възпитаници историци! – ректорът Иван Стоянов публикува интересния материал относно съпричастността на Ал. Ал. Нарийски и П. В. Алабин със съдбата на великотърновския храм „Св. 40 мъченици“ (1996, кн. 4). Пак на Стоянов дължи и запознаването с проблема за характера и първите нарушения на Търновската конституция (1997, кн. 2, с. 23–34).

Последвалата остра политическа, икономическа и финансова криза през 1996–1998 г. дава своя отпечатък върху редовното излизане на списанието и днес не би следвало да буди дълбоко удивление фактът, че в летописа на списанието има липса на отпечатани книжки, а в излезлите има подчертана липса на автори работещи по проблеми на новата българска история. Едва през 1999 г. в първата книжка на „Епохи“ можем да срещнем интересни размисли и на Петко Ст. Петков „За „демократизма“ на българите“, и на Хр. Глушков, който се спира на „Неблагодарността“ на балканските народи към Русия като фактор за освободението на България“ – проблематика, друг път неанализирана в българската историография. Макар всички публикувани в тази „двойна“ първа книжка статии да са посветени на 60-годишнината на обичаята от всички софийски колега проф. А. Л. Пантев, българските моменти в другите статии сублимират.

Изследователските теми по нова българска история в граничната зона на двете хилядолетия постепенно слизат на заден план, сякаш за да се подчертае, че заедно с новите обществени сили, завзели вече политическата власт ще дойде и една нова ера, когато в началото не е нужно да се вглеждаме със скрупулознаост в следосвобожденския капитализъм. И нещо повече – в издателската практика по отпечатването се увеличава забавянето по организационни и технически причини с две и дори три години... През осмата годишнина на списанието известен интерес будят публикациите на Весела Пелова (от Врачанския областен архив) за това как през 1934 г. българската полиция гледа на етническите малцинства в Северозападна България, а Милен Михов решава да запознае читателите с един опит за провъзгласяване на българска патриаршия непосредствено след обявената независимост от 1908 г. А вече възрастният великотърновски адвокат и общественик Горазд Чолаков запълва едно бяло петно в родовата и националната памет, спирайки вниманието си върху биографиите на родени, израсли и възпитавани в Търново генерали, участници във войните за национално обединение.

След това изтънялата нишка на внимание спрямо проблемите на новата българска история се прекъсва задълго, за да я срещнем отново „вързана“ чрез серия от статии на статии на Милен Михов, Виолета Стойчева и Милко Палангурски и на докторантите Емил Инджов и Пенчо Д. Пенчев. „Букетът“ на техните научни публикации е твърде пъстър: от методическия поглед върху дискурса за модерната българска държавност в учебниците по история през цялата епоха 1879–1944 г. (В. Стойчева), през актуалния въпрос за заплащането на депутатите в България (1879–1911 г.) (М. Палангурски) до началото на държавната политика за електрификация на България (П. Д. Пенчев)... А скоро след това виждаме във втората книжка от 2006 г., сякаш за да се опровергае тезата за заглъхващия интерес към новата българска история и статията на Симеон Симеонов за Италия, Европа и Берлинският конгрес, както и съпоставително-сравнителната статия на Андрей Андреев за славянските комитети, руската политика и променящото се отношение към България през втората половина на XIX в. [Г. XIV, 2006, с. 33, 53 и 55–75]. Първият от тях по-този начин доказва, че е навлязъл стабилно в една почти неизследвана terra incognita, тъй като през 1999 г. вече бе публикувал своя статия в същото списание за мисията на Фр. Криспи през 1877 г. В областта на краезнанието интерес буди и материалът на Щилиян Русев за тракийските бежанци в Новозагорско непосредствено след Освобождението (1878–1883 г.). По нов и разчупен начин се опитват да погледнат върху проблемите на руската политика по създаването на Балканския съюз и тези на съглашенските окупационни войски у нас след Първата световна война и младите учени във ВТУ и ШУ „Константин Преславски“ Татяна Астарджиева и Стефан Минков. Както е известно, понастоящем и двамата се развиват успешно като учени и преподаватели във В. Търново и Шумен.

Интересни ракурси във взаимоотношенията между някои от Европейските сили и България като балканска страна се визират в първия брой от петнадесетата година на списанието (Т. XV, 2007). Наскоро преди това Радослав Мишев бе задълбочил достиженията на покойния проф. М. Лалков, издавайки труда си „България във външната политика на Австро-Унгария“. Сега той изважда една малка част от труда си и спира вниманието си върху личността на тясно свързания с българското минало от края на XIX в. граф Густав Калноки. А споменатата книга на Р. Мишев пък бива рецензирана от колегата му В. Спиридонов (с. 193–196). Съвсем нови моменти от фактографско естество излага в своя статия Йордан Петров когато интерпретира отношението на Великобритания към „източнорумелийската тема“ по време на българо-турските преговори за признаване на независимостта. Утвърдилият се в сферата на балканистиката като учен Стефан Анчев в обширен свой материал разкрива значението на Балканите като фактор, влияещ върху международните отношения на континента между двете световни войни (с. 123–140). Някак встрани от доминиращата тематична насоченост на тази книжка на списанието стои изследователското внимание на Мариана Русева, която обаче за пръв път спира вниманието си върху позабравения някогашен военен министър ген. Никифор П. Никифоров (1858–1935 г.) и излага много оценъчни моменти в живота на достойния български офицер.

Активизирането на изследователския труд в областта на новата българска история намира своеобразни рефлексии и в двете обеми студии, намерили прием в двойната книжка за 2007 г. Доц. В. Спиридонов съвсем навреме концентрира внимание върху силно вълнуващия и студентската аудитория въпрос – как става така, че зависимата от Високата порта България води и до 1908 г. много често успешно своя външна политика („България между васалитета и независимостта. Берлинският договор и усилията на Княжество България за суверенно третиране“) (Т. XV, кн. 3–4, с. 5–38). А започналият вече „големия“ си докторат за българо-турските военнополитически отношения (1913–1918 г.) доц. К. К. Калчев изнася сега пък пред читателите на списанието „Някои аспекти на военнополитическите отношения между Турция и България в началото на 1917 г. В този брой на „Епохи“ ще срещнем и отзив за същия докторат и на проф. Хр. Глушков, който преди няколко години бе изследвал върху базата на много френски архивен материал темата „Френската дипломатия на Балканите (1875–1886 г.)“ (с. 181–188).

Темата за васалитета и независимостта на страната ни и до 1908 г. продължава да вълнува Валентин Спиридонов и в следващата (XVI) годишнина читателят става свидетел на интересни автори съждения относно опитите за обявяване на независимостта върху фона на експонирането на отношението на Великите сили към нерешения наш национален въпрос. Сякаш за да докаже, че редакционната колегия не е безразлична към стойностните разработки на местната история редакцията дава място и на отлично работещия в полето на краезнанието пирдопски историк Иван Иванов. Той локализира също вниманието си към 1908 г., но с учредяването и началната дейност на местното читалище (с. 74–90). А проф. дин Христо Глушков, приключил вече с големите свои ангажменти по доктората си, посвещава вниманието си върху отдавна работеното, но наскоро преиздадено учебно пособие на колегата ни Володимир П. Чорний от Лвовския университет „История Болгарии“. Същият преди повече от четвърт век бе на работа в Историческия факултет на ВТУ. Рецензираното пособие на украински език е оценено от Глушков като „компетентно пособие“.

Със сигурност централната тематична новост в първата книжка на 2011 г. ще да е била проблемата за „Българо-турското „братство по оръжие“ да Добруджанския фронт през 1916 г.“ Разработката на доц. К. К. Калчев, като част от защитения през 2010 г. докторат, се отличава не само по своята обемност, но и по значимостта си върху фона на проблема за историческите предпоставки за стабилизиране на военно-съдебната част до Балканската война (1912–13 г.) (автор докт. Поликсения Петрова) и на данните за донесения на швейцарската полиция за преследвания на български комунисти във Фрайбург. Авторът на последния материал е публикувал си текста на руски език. Върху този фон се откроява и написаното от друг наш докторант,

ръководен от проф. Милко Палангурски. Темата представена от Мариета Й. Пенева интерпретира дейността на българския държавник Теодор Теодоров като председател на Осмото нар. събрание (1894–1896 г.) (Т. XIX, кн. 1, с. 84–103).

Изобилие на теми и идеи по нова българска история може да видим през годината, когато се честваше вековният юбилей от Балканската война (Т. XX, 2012 г.). Редакцията обаче игнорира по принцип юбилейните годишнини от важни исторически събития и този път това обстоятелство едва ли следва да бъде приветствано. За сметка на това е дадено място на ред интересни публикации на познати автори като В. Лечев, П. Ст. Петков, К. К. Калчев, Н. Проданов. Но заедно с това прием намират и статии на току-що защитилата дисертацията си гл.ас. Юлия Симеонова („Поставяне основите на българската образователна система 1878–1879 г.“) и на утвърдени учени, преподаватели в столични вузове и някогашни възпитаници на ВТУ, като професорите в УНСС Димитър Саздов („Режимът на капитулации и програмната политика на буржоазните партии в Княжество България (1879–1908 г.)“) и Георги Н. Янков („Българската държавност след Освобождението (1878 г.) и в началото на XXI век“).

Най-силно вниманието на читателя в първия брой на списанието за 2013 г., посветен на борбата срещу антисемитизма, със сигурност ще да е било привлечено от общата характеристика на българския антисемитизъм от освобождението до 1944 г. в статията на Николай Проданов, където могат да се открият интересни инвенции. Но лично за мен интерес представляваше и съобщението на докторанта Драгомир Георгиев, който в краеведческото минало на Провадия открива личност като Христо Родев, осмелил се да вдигне открито глас в защита на евреите през 1943 г.

Още по-засилено внимание върху местната с по-значими общонационални проекции нова история виждаме в първа книжка на 2014 г. Тук Чавдар Ангелов от Казанлъшкия исторически музей, подхождайки творчески към една силно болезнена тема, преосмисля „Процесът срещу генерал Иван Вълков...“, намирайки сериозни пробойни в обвинението от 1954 г. Стоил Димитриев – свещеник от град Струмица (Македония), известен с българския си дух – изнася съвършено нови неща за евангелисткото местно училище, ръководено през 1913–1918 г. от българското МНП. А Десислава Димитрова запознава читателската маса на „Епохи“ с обществената нагласа към „турското робство“ – такава, каквата е във Варненския периодичен печат. Ще припомним само, че една голяма част от местното население във Варна и околността са гагаузи. Силен акцент върху историческото краезнание виждаме и в първите две книжки на 2015 г., където отново Стоил Димитров и Николай Атанасов обръщат внимание на протестантството като духовно-възпитателен фактор в Струмица и Казанлък... Заслужава да се отбележи и една само подхваната, но перспективна, тема от Ст. Симеонов през същата (2015) година. Това е темата за руското военно разузнаване в България (1879–1912 г.).

През последните години от четвъртвековното битие на „Епохи“ по страниците на списанието също могат да се намерят интересни материали. Радостно е, че е налице една симбиоза на млади с рутинирани и опитни автори. Ако докторант Драгомир Йорданов изнася на преден план руските планове за очертаване на Сан-стефанска България на самия терен, а неговият руски колега Д. В. Григоръев надзърта върху активността на екзарх Йосиф в началното взаимодействие с руската администрация през 1878 г., то значително по-зрелия като автор Стефан Йорданов (в съдружие с Тодорка Михалева) прави може би най-зрелия досега опит да осмисли творческото историографско и литературно наследство на Захари Стоянов (Т. XVIII, 2016, с. 116–134), обвързвайки своите усилия с паметта на без време отишлия си Летописец на делото на последния Тодор Ташев. Проф. М. Палангурски пък се наема да рецензира освободителната мисия на българска военна част през Първата световна война, отразена в труда на А. Джонев за 53 пех. резервен полк, докато проф. Веселин Янчев аналитично интерпретира интересния труд на Палангурски „Адвокати. Управление. Политика“, появил се на бял свят през 2016 г. Т. XXV, 2017.

Във втория брой на „Епохи“ през последната двадесет и пета годишнина привличат вниманието три материала – на Тетовско-Гостиварския митрополит Йосиф, спрял вниманието на читателя върху един опит за възстановяване на Охридската архиепископия в последната третина на XIX в.; на Вл. Златарски – за когото тема на анализ е първото коалиционно разочарование на българите в Централните сили от Австро-Унгария, и – най-сетне – опитът на украинския учен Г. Бушко да оцени литературно творческото дело на проф. Иван Шишманов.

Обобщаващият преглед на публикациите в „Епохи“ за около четвърт век в областта на новата българска история дава основание както за сериозни оптимистични изводи, така и за известни критични нюанси. Тематичното многообразие е безспорно главният плюс в досегашната редакторска и издателска политика на екипите на различните редакционни колегии, дори и когато то носи риска от дребнотемие. Редом с него върви и отсъствието на сериозна цензурна интервенция, макар и на авторското поприще да се изявяват автори от различни възрастови и социални групи. Лично на мен не е известно доколко и в каква степен ръководните органи на факултета са се занимавали с проблемите на списанието. Ала ми се струва, че деликатни намеси в определени моменти и в научно отношение не биха били излишни. Става дума за интервюване в определянето на приоритетни годишнини, когато и акцентите биха могли да се променят, за отразяването на общоуниверситетски или общонационални научни форуми, за по-ясно ангажиране с научните изяви на докторантско равнище. Макар досега да е сторено твърде много в това отношение и пр.